

- **projektivní techniky:** promítnutí vnitřních představ, tužeb, skrytých emocí, kterých si zkoumaná osoba nemusí být vědoma, do situace navozené jednoduchým podnětem (např. obrázek, vyprávění, které se má dokončit, atd.).
- **analýza sociálních sítí:** zjišťujeme, jaké jsou kanály komunikace a spolupráce v jisté skupině nebo lokalitě.
- **sociometrie:** odhaluje vztahy a postavení ve skupině (**J. L. Moreno**).
- **panelové šetření:** opakované testování stálého souboru respondentů, sledování vývoje jejich preferencí (např. sledovanost TV).
- **případová studie (kazuistika):** popis jednoho případu (např. město, podnik, skupina). Na základě několika kazuistik lze zobecňovat a srovnávat.

Výzkumník by měl respektovat etická pravidla - nezneužívat data, chovat se zdvořile, nebýt vtíravý. Neetičnost výzkumníků vede k tzv. **zamoření terénu** - respondenti nechťejí spolupracovat.

2. 2. Člověk ve společnosti

2. 2. 1. Socializace

Socializace je celoživotní proces začleňování člověka do společnosti. Zejména v dětství se z biologického jedince díky vlivům prostředí stává člověk jako sociální bytost schopná žít v sociálních vztazích. Osvojuje si bohatství kultury, společenské normy a hodnoty.

Při absenci socializace se nerozvíjí sociální dovednosti (např. lidská komunikace, hygiena, orientace ve společenských vztazích), bez nichž jedinec nedokáže žít v lidské společnosti. Důkazem jsou tzv. **vlčí děti**, které vyrůstaly mimo lidskou společnost (ve smečce vlků nebo opic). Naopak sebelepší prostředí nemůže překonat biologické možnosti (fyzické, meze inteligence) - můžeme se jen snažit jim co nejvíce přiblížit. Ve vztazích s ostatními lidmi se učíme chovat ve společenských rolích (dítě, dospělý, rodič, student), tj. očekávaným způsobem vzhledem k našemu postavení ve společnosti. [viz sociální role - str. 53] Díky rolím a institucionalizovaným způsobům jednání probíhá interakce a komunikace podle ustálených vzorců, které jsou v dané kultuře všem srozumitelné, žádný aktér o nich nemusí dlouze přemýšlet. Zároveň se může spolehnout, že chování ostatních nebude nahodilé a nepředvídatelné. Předáváním kulturních norem a hodnot se socializace podílí na kontinuitě společenského vývoje.

Druhy socializace:

- **primární:** probíhá zejména v dětství, klíčovou roli v ní hrají primární skupiny, zejména rodina. [viz primární skupiny - str. 61, rodinu - str. 60]. Jedinec by si měl vytvořit koncepci vlastního Já, uvědomit si své postavení ve světě a naučit se plnohodnotně žít ve společnosti.
- **sekundární:** celoživotní proces, při změně rolí se musíme přizpůsobit, „dosocializovat“ do změněných poměrů (např. při změně společenských poměrů, při nástupu do práce nebo na novou školu, při ovdovění, nebo odchodu do důchodu atd.).
- **resocializace:** obnovení relativně harmonické adaptace ve vztahu ke společnosti nebo skupině. Používá se zejména tehdy, když došlo k výraznému narušení vztahu jedince a společnosti (např. kriminalita, závislost), [viz sociální patologie - str. 73] Přeučení špatných návyků je vždy obtížnější než původní socializace. *Např. posouzení šancí na resocializaci pachatele patří mezi faktory, které ovlivňují výši jeho trestu i šance na předčasné propuštění.*

Socializace se odehrává prostřednictvím mezilidských vztahů, působením různých lidí, skupin a institucí (tzv. **činitelé socializace**: rodina, škola, vrstevnické skupiny, média). Vědomí sebe sama (**Já - Self**) se utváří podle názorů ostatních osob - vidíme se tak, jak nás vidí druhí (**Charles H. Cooley: teorie „zrcadlového já“**). Ostatní ovlivňují naši socializaci svými očekáváními (anticipací). Věří, že nějací jsme, něco (ne)dokážeme, případně nás „tlačí“ do určité role. Dodávají nám odvalu, abychom něco dokázali („Zvládneš to, jsi dobrej.“), ale také nás mohou odrazovat („Ty na to nemáš, i kdyby ses snažil sebevíc.“) či stresovat nepřiměřenými nároky.

Vedle výchovy mají velký vliv citové vazby v rodině a vzájemné chování jejich členů. Kladné, vřelé citové vztahy v rodině umožňují vytvoření dobrých vztahů k ostatním lidem. Zvlášť v dospívání nabývá na významu vrstevnická skupina - dítě se odpoutává od rodiny, důležité jsou pro něj názory kamarádů, kteří jsou stejně staří. Většinou zde chybí záměrná výchova. Tyto skupiny jsou cvičným polem pro kamarádké a partnerské vztahy, ale mohou člověka také přivést k různým druhům sociální patologie.

Jedinec v socializaci nevystupuje pouze pasivně (jako objekt) a nepřejímá veškeré působení. Již od raného věku si vybírá mezi různými tlaky (rodiče, kamarádi, škola atd.) a svými reakcemi ovlivňuje prostředí (je i subjektem socializace). Prostředí se pouze nepřizpůsobuje, ale také se snaží přizpůsobit si je svým představám. S postupem dospívání je socializace stále více doprovázena **personalizací** - utvářením autonomní osobnosti, která si vybírá, jakou část kulturního bohatství (proces **akulturace**) a které společenské normy (**interiorizace**) přijme. V rámci socializace hraje nemalou roli také proces identifikace (ztotožnění) s nějakou osobou nebo skupinou (reálnou či fiktivní). Stává se nám vzorem, snažíme se mít stejné rysy jako ona. [viz referenční skupiny - str. 60].

Podoby socializace:

- **záměrné působení**: výchova v rodině, ve škole a požadavky zaměstnavatele. Využívá odměn a trestů.
- **nezáměrné působení**: televize, knihy, chování dospělých, které není výchovně směřováno, ale jedince ovlivní. Působení různých stimulů může být navzájem protichůdné. Rozporuplně působí vychovatel, jenž sám nedodržuje normy, které se snaží dítěti vštípit („káže vodu a pije víno“). Díky mechanismu nezamýšlených důsledků jednání (R. K. Merton) může záměrná výchova vést k naprosto opačným výsledkům (např. přílišná přísnost nevyvolá poslušnost nýbrž vzdor).

Základní způsoby sociálního učení

- **Asociace** (podmiňování): člověk se učí jednat na základě zkušeností.
- **Posilování**: je založeno na odměnách a trestech. Chválit je účinnější než trestat. Záleží také na tom kdo, a jak chválí/trestá.
- **Observace (pozorování)**: nemusíme být potrestáni/pochváleni přímo my, stačí, když to vidíme u někoho jiného.
- **Napodobování**: hlavní forma učení zvířat a méně rozvinutých kultur. I my se tak učíme např. mimice, gestům, trávení volného času apod.

2. 2. 2. Sociální nerovnost

Vymezení sociální nerovnosti

Moderní demokratický stát zaručuje lidem rovnost v politickém (rovné volební právo) a v občanském (rovnost před zákonem, právo na vzdělání, práci atd.) smyslu, ale jinak se lišíme vzhledem, schopnostmi, majetkem, potřebami, ambicemi a zájmy. Vrozené schopnosti a rodinné prostředí do velké míry ovlivňují naše budoucí šance na úspěch.

Kulturní statky jsou ze své podstaty nedostatkové, protože kulturní potřeby neznají hranic, jelikož při postupu na vyšší úroveň se zvyšují i naše potřeby. Obvykle se nesrovnáváme s těmi, kteří jsou chudší a níže postavení než my, ale s těmi, kteří mají vyšší životní úroveň. Za chudé se označují lidé, kteří by ve středověku nebo i nyní v rozvojových zemích patřili k nejbohatším. Společnost se snaží tyto rozdíly kompenzovat různými formami **solidarity** (státní - systém dávek sociální podpory nebo soukromé - charita). Cílem není odstranit různost, ale pouze nepřiměřenou **sociální nerovnost**, kterou uměle vytváří sama společnost. Především by žádná skupina neměla být předem znevýhodněna, **diskriminována**, na základě vlastností, které nesouvisí s výkonem a dodržováním norem (zejména z důvodů rasy, národnosti, pohlaví, náboženského vyznání a politického přesvědčení).

V moderních společnostech, kde je více majetku, a tudíž i vyšší sociální rozdíly, je nutné dosáhnout stavu relativně spravedlivého rozdělení majetku a moci, které většina členů dané společnosti považuje za **legitimní** (spravedlivé). Jako nejspravedlivější mechanismus se jeví kombinace **rovnosti příležitosti** (právo ucházet se o atraktivní pozice) a zdůraznění **individuálního výkonu** (tzv. meritokratický princip).

Ve společnosti zaujímáme různé pozice jednak **horizontálně** (různé druhy práce), jednak vertikálně (podle kvalifikace, vedoucího postavení, moci, autority, prestiže a příjmu). Můžeme tedy rozlišovat, kdo stojí výše a kdo níže na společenském žebříčku. Vzdálenost mezi jeho jednotlivými stupni (různými pozicemi) nazýváme **sociální distancí**.

Podle funkcionalistů je nerovnost užitečná, protože lidé spolu soutěží o vyšší pozice, s nimiž je spojena moc, vyšší příjem a prestiž. Ze souboje vycházejí vítězně ti nejlepší. Uzavřená společnost, která soutěži brání (např. kastovní typ, násilná nivelizace v reálném socialismu), se rozvíjí pomaleji nebo stagnuje [viz modely společnosti - str. 56] Neustálá soutěž má však i nevýhody: vedle vítězů (winners) existují poražení (losers), kteří jsou frustrováni (individuálně - psychické problémy, kolektivně - sociální bouře). Ti, kdož jsou ve funkci, mohou využívat moc a peníze z ní plynoucí proti potenciálním konkurentům, *např. šéf dá výpověď schopnému podřízenému, jenž by v budoucnu mohl usilovat o jeho místo*. Nerovnost se pak stává dysfunkční, protože ohrožuje stabilitu systému.

Moc, autorita a legitimizace nerovnosti

Moc je možnost subjektu A přimět (za určitých okolností) subjekt B k nějakému jednání i proti vůli subjektu B. **Autorita** je moc, kterou podřízení uznávají jako oprávněnou. Sociální pozice držitele autority je společností akceptována.

Formální autorita vychází z funkce (např. nadřízený, policista), **neformální autorita** z osobnosti (uznáváme druhého pro jeho lidské kvality). Optimální je, když formální vedoucí disponuje i neformální autoritou.

Max Weber nazýval mocenské vztahy **panstvím**. Panství lze udržovat čistě mocensky, surovým donucením, ovšem většina vládců se snaží před podřízenými nějak **legitimovat, ospravedlnit**. Panství je pak mnohem snazší udržovat. Rozlišil tři druhy legitimacy:

- **charismatická**: vzniká na základě výjimečných vlastností nositele, váže se na konkrétní osobu (**Alexandr Makedonský, Ježíš Kristus**). Mízí porážkou či smrtí nositele.
- **tradiční**: vzniká na základě zvyku - vždy to tak bylo (královské a šlechtické rody).
- **racionální (moderní)**: účta spíše k úřadu, než k jeho nositeli; důvěra, že jej zastává kvalifikovaná osoba.

2. 2. 3. Sociální status a mobilita

Sociální status

Sociální status je naše postavení na společenském žebříčku. Souhrnným způsobem vyjadřuje základní postavení člověka ve společnosti. Jeho dynamickým aspektem je sociální role, tj. požadavky a očekávané chování od osoby s jistým statutem.

Složky **sociálního statutu**

- **připsaná (askriptivní):** nezávisí na naší aktivitě, nemůžeme ji ovlivnit (rasa, pohlaví, národnost, vzhled, rodinné prostředí, šlechtický původ atd.).
- **získaná (meritokratická):** vychází z našeho výkonu (vzdělání, zaměstnání, účast na veřejném životě atd.).

Klasicky se sociální status určuje pomocí tří **indikátorů:**

- **majetek** (zejména bydliště, automobil, příjem atd.)
- **moc**
- **prestiž** (úcta vztahující se k povolání nebo sociální pozici)

V minulosti sociální status přesně vypovídal o charakteristice a způsobu života. Nyní se stále častěji setkáváme s **inkonsistencí statusu:** majetek, moc a prestiž nejsou v rovnováze. *Např. lékaři, vědci a učitelé mají vysoké vzdělání i prestiž, ale nízký příjem i podíl na moci. Naopak pochybní podnikatelé nebo drogoví dealeri mají vysoké příjmy, někdy dokonce vliv na politické rozhodování, ale minimální prestiž.*

Alternativní klasifikace francouzského sociologa **Pierra Bourdieu**a rozlišuje **ekonomickou** (majetek, peníze), politicko-mocenskou a **kulturní** (vzdělání, schopnosti, známosti) složku statutu. Velká síla v jedné složce může kompenzovat nedostatky v ostatních, kapitál se může „přelévat“, *např. peníze lze investovat do vzdělání nebo navazování známostí, vysoké vzdělání může být předpokladem pro vysoké výděly.*

Sociální mobilita

Sociální mobilita je změna sociálního statutu. Souvisí s dalšími druhy mobility (prostorovou, profesní).

Mobilitu můžeme sledovat u jedince (intragenerační) nebo na úrovni vrstev (mezigenerační) – nakolik je sociální status dětí závislý na statutu jejich rodičů. Základní druhy sociální mobility

- **Horizontální:** změna pozice nebo lokality, při které nedochází k výrazným změnám statutu.
- **Vertikální:**
 - ➔ **Vzestupná:** sociální status se zvyšuje (zvýšení kvalifikace, postup na vyšší pozici v zaměstnání, výhodný sňatek, dědictví atd.).
 - ➔ **Sestupná:** pokles na sociálním žebříčku (pokles na nižší pozici v zaměstnání, propuštění, uvěznění za trestný čin, špatná investice atd.).

Příčiny mobility

- **Objektivní:** vychází ze skutečností, které jedinec nemohl ovlivnit (jsou mu vnější), často dochází k posunu celých společenských vrstev (např. změna politického režimu nebo ekonomického systému).
- **Subjektivní:** změna vychází z jedince, obvykle se týká pouze jej (např. aspirace na vyšší status nebo naopak rezignace na kariéru a majetek, upřednostnění alternativního životního stylu).

Sociální mobilita je průvodním jevem otevřené demokratické společnosti. Díky ní mají lidé možnost pokoušet se o získání sociální pozice, která jim bude nejvíce vyhovovat. Z toho by měla profitovat celá společnost (motivace, obsazování pozic vhodnými osobami). Důsledkem je zároveň též neklid a nejistota, protože nikdo nemá svou pozici jistou. Z toho mohou plynout jednak konflikty ve společnosti, jednak snaha jim zabránit vytvořením uzavřené společnosti, v níž každý zastává pevně dané optimální postavení. *Takovou snahu nalézáme u autorů tzv. utopické literatury (Platón, Moore, Campanella). V praxi se jí zaštiťovali komunisté, v argumentaci ji používají i radikální islamisté bránící se pronikání západního životního stylu. Kritiku podal K R. Popper v knize „Otevřená společnost a její nepřítelé“.*

Sociální mobilita se vzájemně ovlivňuje s **mobilitou prostorovou, migrací** (např. v novém městě či státu získáváme vyšší/nížší status) a mobilitou profesní (velká část našeho příjmu, moci i prestiže souvisí s naší ekonomickou aktivitou).

Prostorová mobilita:

- **emigrace:** vystěhování se z regionu, státu. Nejčastější jsou ekonomické důvody, dále politické, náboženské, útek před živelnou katastrofou. V případě masové emigrace používáme termín **exodus**.
- **imigrace:** příchod do nového místa, státu.

2. 2. 4. Struktura společnosti

Pojetí sociální struktury

Sociální struktura je síť, soustava sociálních vztahů mezi jedinci a skupinami. Vůči nim vystupují jako objektivně dané – jedinec se zařazuje do určité pozice bez možnosti sociální strukturu změnit. Zároveň je sociální struktura vytvářena (reprodukována a modifikována) aktéry a jejich interakcemi.

Struktura vyjadřuje uspořádání společnosti, její základní statický aspekt (sociální statika podle **A. Comtea**), [Comte viz str. 28]. Ve skutečnosti jde pouze o dočasně „zmrazenou“ podobu interakcí, které se osvědčily nebo jsou udržovány mocenským mechanismem. V průběhu dějin došlo k několika výrazným proměnám sociální struktury.

Postavení člověka ve společnosti je dáno celou řadou faktorů (věk, rasa, vzdělání, povolání, majetek atd.). Při použití všech faktorů bychom však dostali příliš složitou klasifikaci. Pro vystižení skupinové nerovnosti proto používáme jen několik základních kritérií (zejména majetek a podíl na moci). Dostáváme tak relativně jednoduchý model společnosti tvořené velkými, ostře vymezenými **vrstvami** nebo **třídami** (ve skutečnosti je přechod mezi vrstvami v moderní společnosti plynulý a samy vrstvy jsou značně heterogenní). **Vrstva o sobě** je agregát osob se společnými znaky. Pokud se u nich vyvine pocit sounáležitosti, společných zájmů a jistý stupeň organizace, stanou se **vrstvou pro sebe** – často díky konfliktu s jinou vrstvou (my x oni).

Druhy sociálních vrstev

- **Kasty:** je vyloučeno dostat se za života do jiné kasty. Sociální distance mezi kastami je značná (např. ve starověké Indii).
- **Stavy:** do jiného stavu se za jistých podmínek lze dostat (např. vstup do kněžského semináře, povýšení do šlechtického stavu za zásluhy atd.), ale daří se jen výjimečně. Sociální distance mezi stavy je relativně velká (např. tzv. trojí lid ve středověku, lid - duchovenstvo - šlechta).
- **Třídy:** formálně neexistují bariéry přesunu mezi třídami, ale různé formy kapitálu (finanční, kulturní) ve skutečnosti výrazně omezují sociální mobilitu.

Teorie tříd

Pojem tříd v návaznosti na francouzské historiky (**Guizot, Mignet**) proslavil německý filozof **Karl Marx**. [viz Marx - str. 46, 78, 107, 169]. Pro něj je typické konfliktualistické pojetí tříd, které mají nerovné (asymetrické) postavení. **Buržoazie** (kapitalisté) vlastní výrobní prostředky (stroje, továrny a suroviny), zatímco **proletariát** (zejména dělníci) jen svou práci. Kapitalisté proletáře vykořisťují, protože si ponechávají větší část hodnoty vytvořené dělníky (**nadhodnota**). Proto mezi třídami panuje napětí (**třídní boj**). V rozvíjení konfliktní koncepce tříd pokračují v současnosti neomarxisté (**E. O. Wright**).

Existují i další třídy: buržoazie (měšťanstvo) hrála zpočátku revoluční roli, když svrhla vládu feudální třídy (aristokracie, šlechta). Potom se snažila zakonzervovat stav společnosti, který byl pro ni výhodný. Zvláštní postavení zaujímá maloburžoazie (drobní podnikatelé - živnosti, státní zaměstnanci), která v nikoho nevykořisťuje. Ani proletariát není jednotný: vedle dělnické třídy existuje nejnižší třída deklasovaných, lumpenproletariát.

V současné době je preferováno spíše **nekonfliktní pojetí tříd**, které spolupracují a navzájem se potřebují. Časté je dělení na **vyšší, střední a nižší třídu** (případně každou z nich lze dělit ještě na vyšší a nižší, stejně jako automobily). Stabilitu společnosti má zajišťovat střední třída - drobní podnikatelé, právníci, lékaři, vysoce kvalifikovaní dělníci a jiní zaměstnanci. Drobnými reformami společnosti mohou získat. Příliš prudké změně se brání, protože mají co ztratit. Většina lidí (i z vyšší a nižší vrstvy) má tendenci řadit se ke střední třídě, subjektivní a objektivní zařazení nemusí být v souladu. Moderním pojmem je tzv. **třída vědění** (knowledge-class): odborníci, experti, kteří disponují informacemi, know-how, tedy nejcennějším kapitálem dneška.

Stabilizační roli hrála tzv. stará střední třída drobných živnostníků a podnikatelů. Nová střední třída tvořená vysoce kvalifikovanými zaměstnanci a intelektuály má revolučnější smýšlení.

Alternativní pojetí sociální struktury

V sociologii se objevují také pojetí sociální struktury, která nepracují s pojmem tříd.

Teorie elit: je představována zejména italskými teoretiky (**V. Pareto, G. Mosca, R. Michels**) a slavnou Millsovou studií „Mocenská elita“ podle níž má v USA skutečnou moc tzv. **velká trojka** - vůdci politiky, armády a ekonomiky. [Pareto - viz str. 47]. Společnost je vždy tvořena úzkou skupinou schopných a vládnoucích - **elitou**, a většinovou ovládanou - **masou**. Elity se obměňují jak průběžně, tak případným svržením jedné elity druhou. Při něm často asistuje masa, která si však nemůže vládnout sama. Tomu oponují zastánci teorie politického pluralismu, podle nichž žádná ze skupin v demokratických státech není tak silná, aby dosáhla neomezené vlády (síly skupin se vyvažují).

Stratifikační teorie: vychází z prací **Maxe Webera**. [viz Weber - str. 46]. Zatímco třída vypovídá jen o ekonomickém zařazení, **stratum** (vrstva) zohledňuje i postavení politické (mocenské) a sociálně kulturní dovednosti. Při výzkumech rozpracovaných ve 30. letech 20. st. se zohledňovalo vzdělání, bydliště, životní styl, příjem atd. Ukázalo se, že ostrým dělítkem vyšší třídy je najímání služebnictva a vlastnictví prestižního předmětu (např. vysavače, počítače, domácí kina atd.). Typickými symboly statutu jsou pak místo bydliště (dobrá nebo špatná adresa) a automobil patřícíné třídy.

Teorie sociálních hnutí: podle sociologa **A. Tourainea** dnes zatlačují do pozadí klasické třídy nebo politické strany tzv. **sociální hnutí** (mírová, ekologická, ženská), jejichž členové bývají z různých společenských vrstev.

Modely společnosti

<p>Kastovní typ: více osob je v nižších vrstvách, mezi vrstvami jsou velké rozdíly. Např. starověká Indie.</p>	<p style="text-align: center;">* * * * * * * * * * * * * * *</p>
<p>Hierarchický (pyramidový) typ: v horních patrech je nejmenší počet osob a největší koncentrace majetku a moci. Např. absolutistické feudální státy, organizace armády.</p>	<p style="text-align: center;">* * * * * * * * * * *</p>
<p>Nivelizovaná společnost: rozdíly jsou malé, může působit demotivujícím způsobem na pracovitější a schopnější členy společnosti. Např. Společnosti reálného socialismu.</p>	<p style="text-align: center;">* * * * * * * * * * * * * * * * *</p>
<p>Diferencovaná společnost se silnou střední vrstvou: vysoká možnost sociální mobility, snaha získat vyšší status je motivačním faktorem, zároveň sociální systém brání padnout pod hranici chudoby. Silná střední třída stabilizuje společnost. Ideál, k němuž se blíží moderní vyspělé kapitalistické státy.</p>	<p style="text-align: center;">* *</p>

Tab 1: Modely společnosti

2. 2. 5. Společenský vývoj

Sociální dynamika

Již **A. Comte** vedle sociální statiky postavil sociální dynamiku (vývoj). Společenské vztahy nejsou jednou provždy dány, neustále se mění, vyvíjí a obnovují. Svým jednáním každý den znovu vytváříme a měníme (rekonstruujeme) společnost. Zároveň je naše jednání ovlivněno tím, co nám společnost dovolí. Statika a dynamika jsou spojitě nádoby a společnost se chová jako seberegulující systém. Procesem je i vývoj lidské společnosti, který zahrnuje klíčové otázky vzniku člověka (**antropogeneze**) a důsledky jeho vydělení z přírody a příštího vývoje lidstva. Některé ze změn mají charakter **uzavřeného cyklu** (např. hospodářský cyklus; fungování školy: mění se učitelé a žáci, ale koloběh instituce pokračuje). Jiné změny vyústí ve výraznou kvalitativní změnu společnosti - pak hovoříme o **vývoji**. Příčinami vývoje může být nedostatek zdrojů (nebo přírůstek populace), technická inovace a jednání aktérů (**Caesar, Napoleon, Hitler**).

Většinou se předpokládá, že vývoj vedl k dosažení vyšší úrovně kultury, vědy a techniky, zdokonalování a diferenciaci struktury a posílení autoregulace celku, tj. k **pokroku**. Ale společnost také často **stagnuje**, tj. zůstává na stejné úrovni, nebo dokonce upadá na úroveň nižší - **regrese** (degenerace).

Pokud vývoj postupuje pozvolna, hovoříme o **evoluci**, pokud dochází k velkým, náhlým skokům, tak o **revoluci**.

Ať už se vývoj odehrává jakkoli, nikdy se nevrátí přesně tytéž poměry, protože vývoj je nevratný. Vývoj není vždy rovnoměrný, různé kultury, skupiny nebo společenské jevy se rozvíjí různou rychlostí.

Např. po roce 1989 proběhla nejrychleji změna politických institucí, dodnes trvá transformace ekonomiky a nejdéle bude trvat změna myšlení a chování lidí.

Pokrok, rozvoj civilizace přinesl řadu výhod (např. medicína, technika, stálý zdroj potravy atd.), což zdůrazňuje **teorie modernizace**.

Celosvětový rozvoj industrializace vede k postupnému růstu bohatství a blahobytu. Kritici upozorňují na nová rizika: znečištění přírodního prostředí, civilizační choroby, ohrožení jadernými zbraněmi a nerovnoměrný vývoj světa (centrum a periferie). [globální problémy - viz str. 216] Jedním z důsledků pokroku je i **masová kultura**. [viz masová kultura - str. 71]

Tradiční vs. moderní společnost

Tradiční společnost	Moderní společnost
venkovské komunity, všichni se znají	městská anonymní společenstva
vznik před průmyslovou revolucí, urbanizací	vznik po průmyslové revoluci
velká sociální kontrola	menší kontrola, více svobody i zločinu
stabilita, riziko stagnace	rychlý společenský vývoj, riziko chaosu
převažuje askriptivní status (podle původu).	„dosažený“ (achieved) status
svět je interpretován na základě zkušenosti, často víra v nadpřirozené jevy	místo náboženského nastupuje vědecké chápání světa (sekularizace)
vládní úzká vrstva, hierarchický model, kasty a stavy	vstup mas do politiky, cílem je politická rovnost a rovnost před zákonem, třídy
malá dělba práce, velká závislost na přírodě, většina obyvatel pracuje v zemědělství, komunity jsou relativně soběstačné	vysoká míra dělby práce a specializace, velká vzájemná závislost, klesá podíl zemědělského obyvatelstva

Tab 2: Srovnání moderní a tradiční společnosti

Mezi základní otázky sociologie patří hledání stability a řádu v neustálé proměně moderní společnosti. Proto studuje i její protiklad – stabilní tradiční společnost. Pro nejstarší společnosti lovců a sběračů (před neolitickou revolucí) se používá termín **archaická společnost**. Změny v moderní společnosti se ve vyspělých státech objeví od 60. let 20. st. (kulturní relativismus, přesun většiny obyvatel z průmyslu do služeb, globalizace), vedou k vytváření dalšího typu společnosti – **postmoderní společnost**.

2. 3. Sociální útvary

2. 3. 1. Seskupení a skupiny

Definice a příklady skupin a seskupení

Naše vztahy s druhými nejsou pouze mezilidské (interpersonální), ale také společenské – stýkáme se jako členové větších společenských celků.

Ty v běžné řeči označujeme jako skupiny, v sociologii ovšem rozlišujeme mezi **skupinami** a **seskupeními**.

Skupina	Seskupení
Např. rodina, školní třída, parta, vesnický fotbalový tým.	Např. lidé ve frontě, na zastávce, koncertě, přihlížející u nehody
Mezi členy se utváří dlouhodobější vazby a vztahy.	Specifická komunikace a vazby se nevyvíjí vůbec, jen krátkodobě nebo jen mezi některými členy.
Členy spojuje pocit společné identity „my“.	Statistické kategorie podle společného znaku nebo náhodná prostorová seskupení, chybí společná identita.
Mívá společný cíl, zájmy.	Vzniká obvykle nahodile..

Tab. 3: Srovnání skupiny a seskupení

Druhy seskupení

- **Agregát:** trvalejší sdružení na prostorovém principu, může se objevit i jistý pocit identity (např. studenti velké školy, zaměstnanci velké firmy, obyvatelé města).
- **Shluk:** dočasný, náhodný (např. „čumilové“ u neštěstí, lidé v obchodě).
- **Statistická kategorie (populace):** lidé, kteří mají nějaký společný znak, obvykle se neznají a nejsou na stejném místě (např. svobodné matky, ročník 1970, zrzaví lidé, střední třída).
- **Veřejnost:** např.: voliči v moderní demokracii, publikum masových médií.
- **Masa:** velké množství lidí sledujících podobné cíle.

Často studovanými příklady společenských útvarů jsou **komunita** a **dav**.

